

24.09.2021

Група № 32

Історія України

Урок № 7

Тема: УРСР у повоєнні роки: економіка, ідеологія, культура

Мета: охарактеризувати процес повоєнної відбудови та розвитку України в 1945 – початку 50-х рр.

Аналізувати соціальні, політичні, економічні процеси періоду відбудови, їх, сутність та наслідки.

План уроку

1. Відбудова народного господарства

2. Суспільно-політичне життя

Хід уроку

1. Відбудова народного господарства

У внутрішній політиці головним завданням була швидка *відбудова економічного потенціалу республіки*. У серпні 1946 р. Верховна Рада УРСР ухвалила Закон *“Про п’ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства Української РСР на 1946 – 1950 рр.”* В ньому були визначені такі **головні завдання:**

- збільшити обсяги промислового виробництва *на 3 % у порівнянні з 1940 рр.* (для промисловості республіканського та місцевого підпорядкування – на 8,6 %);
- збільшити виробництво електроенергії *на 13 %* від довоєнного рівня;
- підвищити продуктивність праці на 36 %;
- досягнути довоєнний рівень посівних площ, відновити довоєнне поголів’я худоби в сільському господарстві.

Методи відбудови промисловості України :

- *“мобілізація коштів населення”* на відбудову народного господарства через систему оподаткування, державних позик;
- значні капіталовкладення з державного бюджету (в першу чергу на відбудову важкої промисловості);
- максимальне залучення трудових резервів;
- широке використання праці в’язнів.

Наслідки відбудови промисловості слід оцінювати позитивно. В роки *четвертої п’ятирічки (1946 – 1950 рр.) обсяг промислового виробництва у цілому перевищив довоєнні показники на 15%, тобто на 10% більше ніж планувалося*. Темпи зростання промислового виробництва були надзвичайно швидким – *понад 30% на рік*. У 1950 р. підприємства України давали *47,8% загальносоюзного видобутку вугілля, 54,2 коксу, 30,6% сталі, 38,4% металургійного обладнання, 71% цукру-піску*. Вантажобіг по залізницях республіки у 1950 р. на *18%* перевищував показник 1940 р. *Автоперевезення* дорогами УРСР в цей період здійснювало понад 18 тисяч вантажівок. Розпочалась *електрифікація* українських сіл, у 1950 р. в УРСР *електрифіковано 18% колгоспів, 88% МТС, 90% радгоспів*. Варто зазначити, що електроенергія використовувалась у першу чергу для освітлення приміщень, а не для механізації праці колгоспників.

Відбудова Краматорського металургійного заводу

Проте були і серйозні недоліки. Відбудова промисловості здійснювалась **екстенсивними методами**, ще більше поглибилась **диспропорція у розвитку важкої і легкої промисловості**. Відбудовані підприємства починали відразу працювати на загальносоюзний народногосподарський комплекс. Існувала нагальна потреба в модернізації промислового виробництва. В **грудні 1947 р.** була одночасно **скасована карткова система** (введена в роки війни) та проведена конфіскаційна грошова реформа.

Сільське господарство за підсумками четвертої п'ятирічки досягло **лише 90% довоєнного рівня**. До головних причин відставання сільського господарства у 1945 – 1953 рр. слід віднести:

- наслідки військових дій;
- відсутність економічної самостійності колгоспів та радгоспів у поєднанні з недостатнім фінансуванням з боку держави;
- жорстока та негнучка аграрна політика, які ігнорувала інтереси сільгоспвиробників;
- важке матеріальне становище трудівників села, відсутність зацікавленості в результатах праці;
- голод 1946 – 1947 рр.

Більше того сільське господарство мало стати одним з **головних джерел відбудови** народного господарства, саме тому, основний тягар ліг на українське селянство, яке було прикріплене до колгоспів. **Перед війною частка чоловіків серед працездатних колгоспників становила 49%, а в останньому воєнному році - трохи більше 20%**. У МТС катастрофічно не вистачало техніки, запчастин та пального. Щоб активізувати працю селян влада продовжувала практикувати **соціалістичні змагання**, продовжувався наступ на українське селянство, **21 лютого 1948 р. було видано указ Президією Верховної Ради СРСР "Про виселення з УРСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя"**.

Охоронці врожаю, 1947 р.

Голод 1946-1947 рр. В **1946 р.** в Україні склались дуже **несприятливі природні умови**. Малосніжна зима та посуха влітку призвели до **загибелі майже 900 тис. га зернових**. На уцілілих площах урожай зернових культур складав лише 3,8 центнера з гектара (показник 1940 р. – 12 центнерів з гектара). Такими ж низькими були врожаї інших культур – картоплі та овочів. Внаслідок нестачі кормів **загострилась ситуація в тваринництві**. Навіть в таких екстремальних умовах замість допомоги сільському господарству держава продовжувала **вимагати від колгоспів виконання плану хлібозаготівель**. Більше того, не зважаючи на неврожай союзний **уряд підвищив норми заготівель зерна для УРСР**. Для виконання плану нереальних хлібозаготівель влада часто вдавалась до **репресивних заходів**. Неминучим наслідком такої політики став голод взимку 1946 – 1947 рр., який у тій чи іншій мірі охопив всі області України за виключенням західних. Усього у 1946 – 1947 р. **від голоду померло близько 800 тис. осіб**, з них найбільше в **Харківській, Запорізькій, Ворошиловградській, Сталінській та Одеській областях**.

2. Суспільно-політичне життя

Основною особливістю суспільно-політичного життя у післявоєнний період був яскраво виражений **тоталітарний характер тогочасного політичного режиму**. Проявами тоталітаризму були:

- максимальна централізація системи управління;
- повний контроль держави над усіма сферами суспільного життя;
- культ особи Сталіна ;
- масові політичні репресії ;

- ідеологізація та політизація науки, освіти та культури.

Кампанія ідеологічного тиску на інтелігенцію отримала назву *“ждановщини”*, від прізвища члена Політбюро ЦК ВКП(б) *Жданова*, який здійснював керівництво ідеологічними

А. Жданов.

кампаніями в цей період. В УРСР *“ждановщина”* проявилась в першу чергу у формі *боротьби з націоналізмом*. У березні-грудні 1947 р. КП(б)У очолював *Л. Каганович*, який розпочав цькування української інтелігенції, у першу чергу літераторів та істориків. У постанові КП(б)У *“Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України АН УРСР”* гостра критика була спрямована проти останніх праць інституту: нарисів і курсу з історії України. Автори цих праць (*С. Білоусов, К. Гуслистий, М. Петровський, М. Супруненко, Ф. Ястребова*) звинувачували у відході від марксизму, політичних помилках, перекрученнях буржуазно-націоналістичного характеру. Після вересневого пленуму спілки письменників України (1947 р.) в *націоналізмі почали звинувачувати М. Рильського* за твори *“Мандрівка в молодість”*, *“Київські октави”*, *Ю. Яновського* за роман *“Жива вода”*, *О. Довженка* за *кіносценарій “Україна в огні”*.

Наприкінці 1948 р. розпочалась кампанія боротьби проти *“низькопоклонства перед Заходом”*. У січні 1949 р. в газеті *“Правда”* з’явилась редакційна стаття *“Про одну антипартійну групу театральних критиків”*, яка започаткувала *кампанію боротьби з космополітизмом*. Ці кампанії були спрямовані у першу чергу проти інтелігенції єврейського походження.

Освіта і наука.

Важливим здобутком *післявоєнної п’ятирічки* було *запроваджено обов’язкового семирічного навчання та створення 1300 шкіл на 400 тис. учнівських місць*. Відкрились нові вищі навчальні заклади. У трьох відділах Академії наук УРСР почали свою діяльність *44 інститути, у тому числі 20 нових*. В 1946 р. було здійснено пуск *першого в УРСР атомного реактора, а в 1948-1951 рр. першу в СРСР електронно-обчислювальну машину*. Спостерігається *активна ідеологізація та політизація науки*. Суспільні науки були поставлені на службу державній пропаганді. Політизація науки та некомпетентне ставлення призвело до *“лисенківщини” в біології*, яка полягала в *кампанії боротьби з генетикою*, що завдало великих втрат радянській науці, яка набагато десятиліть відстала від Заходу в галузі генетики.

Запитання для самоперевірки:

1. Коли почалась відбудова господарства УРСР?
2. Якими були причини, масштаби і наслідки голоду 1946–1947 рр.?
3. Що таке «лисенківщина»?
4. Що таке космополітизм?
5. У чому звинувачували в СРСР так званих космополітів?

Домашнє завдання:

1. Законспектувати матеріал з теми та дати письмово відповіді на питання для самоперевірки.

Рекомендована література:

1. Кульчицький С.В., Власов В.С. Історія України: підручн. для 11 загальноосвіт. навч. Закл / С.В. Кульчицький, В.С. Власов. – Київ: Літера ЛТД, 2019. – 256 с.
2. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України: підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. – 240 с.

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати номер групи, назву навчальної дисципліни, номер уроку, ПІБ.